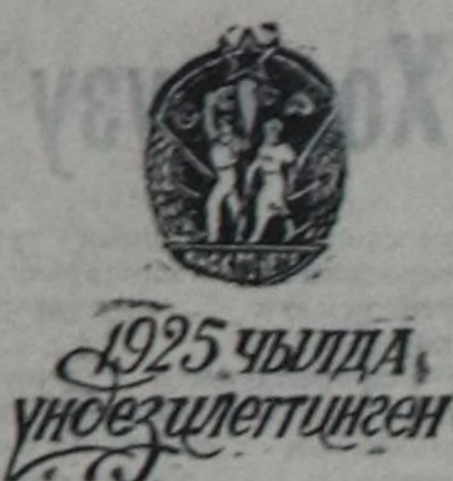

Чер-черден кыска

медээлер

Өмүрдө Ак-Чыраа өртүмүк школанын өрөөнүндө болгон балыкчылар чоонто чаа Буран-Хөдө Хөл-чүк-оол Ооржактык уурт-каны ситенчи эвенозунга ду-залакчы чоран.

Шефчилер пресстөөн си-генни болуп, сарааттан. Ол хүн болуп, сарааттан 92 тоона пресстөөн си-генни Чалааты бригаданын мал-чынарына Дужааган.

Шефчилер Николай Дамды, Андриян Кужу-тет, Григорий Базыр-оол, Буян Доржукай, Азияна Маймыл болгон оон-даа өсөөлөр шалыпчы, ак сеп-килдиг ажалдаан.

Ак-Чыраанын школа-чылары малчынарга моон-даа сонгар улуг дузаны че-дирер.

Тюмень область. Бактык аразында эки турар деп уагер чугаанын шыпчыны-га Нижневартоскиде авто-мобиль септээр заводтуу ажалдакчылары бүзүрүн. Ол бүдүрүлгө артык ке-зектерин өрттөзүн дика аартаанын ажалдарына кызырылган манаанын бир онза түнелге чедирген. Хосталган ажалдаар чер-лерге «Татра» автомобиль-лерин эитер эгелзөн. Ажаа хергелзөр кезектерин база белдирлерин совет-чех «Тат-ра-сервис» деп кады бүдү-рүлгө бээр экиен турар. Ма-шиналарын баштайгы бе-лүү беле, а чылда маңаа 500 машинаны эитээр.

ЧУРУКТА: Нижневартоскиге энтөөн баштайгы «Татралар».

А. ШУКИННИН ФОТОЗУ.
(СЭТА-ның фотохрони-казы).

1991 ЧЫЛДЫН НОЯБРЬ 7-ДЕ ХЕМЧЕТЛЕР
ЭРТИРЕНИН ДУГАЙЫНДА

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН
ПРЕЗИДИУМУНУН ДОКТААЛЫ

Тыва Республикасынын Дээди Советинин Президиуму-нун доктаадыр болза:

1. 1991 чылдың ноябрь 7-ин СССР-нин, РСФСР-нин болган Тыва Республикасынын Конституцияларын дүтү-тур анаа чурум баугар эрттирер.

2. Республиканын Министрлер Чөвүлелдиге, улус де-путаттарынын хоорай, районнар Советтеринге болгон оларын куусекти органдарына кай-кыткыны иорум-чуруму, амдырал хандыргаларын чарлерин бо-болур-чогуруу-базе ажалдаарын хандыларын даттар.

3. 1991 чылдың ноябрь 10-ну ажал хүтү кылдыр санаар, ажалдаатынмаа дымтанар түнү 1991 чылдың декабрь 31-же шилчилер.

Тыва Республикасынын Дээди Советинин
Даргазы К. БИЧЕЛДЕЙ.

Кызыл хоорай.

1991 чылдың ноябрь 2.

«ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН РЕФЕРЕНДУМУНУН
ДУГАЙЫНДА» ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН
ХОЮЛУЗУН КУШТУГ БОЛДУРУП КИИРЕР
ЧУРУМУНУН ДУГАЙЫНДА

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН
ДОКТААЛЫ

«Тыва Республикасынын референдумунун дугайында» Тыва Республикасынын Хоюлузу хүтүт адалгыны-биле холбаштыр Тыва Республикасынын Дээди Советинин доктаадыр болза:

«Тыва Республикасынын референдумунун дугайында» Тыва Республикасынын Хоюлузу оңу парлаа, үдөл эг-деп күштүг болдуар.

Тыва Республикасынын Дээди Советинин
Даргазы К. БИЧЕЛДЕЙ.

Кызыл хоорай.

1991 чылдың октябрь 2.

СЪЕЗД АЖЫЛЫН ДООСКАН

МОСКВА, ноябрь 2.
(СЭТА). РСФСР-нин улус депутаттарынын бешки Съездининин сөөлү хүнү Конституция комиссиязы-нын даргазы, РСФСР-нин Президентин Борис Ель-цинин Россия Федерация-зынын чала Конституция-зын төлөвиленин талашы-биле ажалдаа чоруп тура-рынын дугайында иелетиле-биле эгелзөн. Агыт үдө-турта «конституция талашы-биле ханы кризис» илерер турар деп, ол медетзөн.

Иелетиле талашы-биле, са-нал-онал солтузалакчы соонда, Конституциянын ки-рип илген төлөвиленин ме-дээ кылдыр съезд хүдөөн көргөн. РСФСР-нин Дээди Советинге Конституция ко-миссиязы-биле кады кирген санал-ооналарын барымда-лап турган, чедир ажалдаа кылдыр база 1992 чылдың март-апрельде эрттирер көрдүгү турар РСФСР-нин улус депутаттарынын эл-желе-съездининге кирип-кырип дааскан.

ССР Эвиленин составына кирип турган 14 рес-публикаларын Дээди Со-веттеринге кылдырыны съезд хүдөөн алган. Напо-нал эл-желе саним төлө-чилерин — РСФСР-нин үд-денин чурттааткылары бол-дурун эргелеринин база хосталгаларынын магады-дээр аан.

Айтырыг тургузуп, дар-галарын шунтузунга чет-тин. Күөн чорундаа турду-лар. Дораан хемчөөн алыр-бис дээр чорун баарлар. Оогу меге түсө болур. Бо-хүнге чедир негиз калды-даа дуза чедирбедилер. Ди-даа дуза чедирбедилер. Ди-даа дуза чедирбедилер. Ди-даа дуза чедирбедилер.

Барыны-Хемчин райпо-зуну баштаар черин дар-газы Кызыл-оол Туматович Тас-оолга дуза берген:

— Силерин районну амдырал байданын кылды-гыт? — деп айтырдым.

— Байдал чүтээр, садгы-саарылга ажыраа, бараан-саарыны Красноярск. Ха-касынын хоорайларын бол-болаа өсөө-даа черлерде бол-болаа чараш, экиеп, чоңу-хандырып турардыр бис — дидир. Шынал-ла, Кызыл-Мажалык салдым черле эки-чорду, ногаа аймаа, эгт, чүдүз, чүтүк чоң дээр.

— Бистин өвүр райпо-зунда салды-саарылга хир-лиг болдурун — дидим.

— Ындыг боор харын, мындаа Моол бар чылда, сө-дерин аш-чөм магазинге киреримге, мында чүтлө 2 сорт барааннар бар чорду. Дус, укусунаа кылда, ол-ла. Хеп салдымга кирдим, мында чүтлө эрти шалын шал-вагачы берт бар. Ол рай-поку даргазы, специали-стери чүтү ажалдаа турар улус чүтөл. Чүтлө фондуже көрүп, оңу маңаа орагта, чүтү боор чүтөл? — деп, мени шоодуп кадым. Шы-нал-ла, оон илгеш кирдим. Аш-чөм салдымга ан чал-гыс сорт бараан — дус ар-кан болду. Ычтал-лаа демиг дустарың 3 магазин-де салды турарын көрдүм.

Мадон МОНГУШ.

Гонорарын «Шынык» агар санынче шилчиле-рин диледим.

Вера КУЖУТЕТ.
Бия-Хем хоорай.
«Өкө» совхоз.

КУРУГ ОРАР БИС БЕ?

Сөөртүлгө хемчөөлүнүн база бир куудулап турар чы-далгыны мындыг. Тывага бе-рин турар хандыралыг хемчөөлү кызырылган.

Шимчөөр составы салды алдырыны айтырылгы ба-за-ла бисти дүтүрелди тур-дар. Шимчөөр состав, артык кезектер-биле хандыралга айтырылгы дээр катты-жымынынын харысалга-дыг ажалдакчылары чур-туу машина кылып турар заводтары-биле бары-ла хүнүн чыгыс харылаа ту-ду, ол черлерде чоруп ту-дур. Венгриядан ая турар «Икарус» автобустарыны-ты валютата садар-дыр. Ын-ча валютаны кайып-чүдөн тып алыр бис. Солчуптар бараанырымыс база чок боон көр. Бир «Икарус» салды алыр дээр болза, оон өрттөн бистин ашавыс-че шилчилер болза, 400 күн рубль чедер боор-дыр. Тыва-нын хемчөөлү Венгрияга саткан, оон «Икарус» салды алыр бе деп бол-дал база турду. Хемчөөлү-нине иракта Венгрияга че-дир чүтү-биле сөөртүн че-дирерин? Ону сөөртүр шү-дөлинин кайы хире болурун база санал турдуус. Оон чүд-даа бүтпес болган. Анаа-ла хей черге хей чарыгал-дыр апар чүе-ле бол-ду. Улуг каражаа таар-жып болур.

МЭЭН ДУВУРЕЛИМ

« Май » сохозна хей чыл-дарда шоор-даа, чылгы-даа мал кадарып келдим. Амгы үдө кадайым болгон мен каймыс-даа пенсионерлер бис. Хар-казымыс уду-даа болза, мал ажалында хевээр бис. Мээ дувурелим — бажым айтырдым. Ол дувурелимниң ужуру мын-чаа эгелзөн чүе. Ий суур-га ий каат чаа школан туккан. Ук школан де-вискери болур черге бис-тин суурун алды өгүлде-линин бажынары турган. Оларын аразына бистин база.

Делгем, чырык шко-ла дээрге алы-толге-даа, а-дистерге-даа чаагай беле-тин. Анаа удуз эвөө мен, Ында бистин уугуларымыс уугулары өөренип турар. Бистин бажымыс орну-га ийи аал чурттаар бажы-ны дорт аал чурттаар кыл-дыр аал кылган, бирээ-

Кичээнгейге ап көрүңер

Ол үдө бажым боор дуга-йында бидиринишенин ки-риген мен. Ам бо хүнпере совхозтун директоризында-даа, ажалын комитетте-даа баарымга, сөөм билди-ринишенин чок дээр болган. Хамааты кижиниң албан-чегинге кириген докумен-тини демдетеп билир, ай, хүнүн айтып каан тур-бас чүе бе?

Совхоз директору, Тыва Республикасынын улус де-путаты Александр Каадыр-оол ам бажынар тутула-боорге, кыла-ла алыр силер бээр. Бажынар белек болу-мен, алыр дээр чедер бо-ринге, өсө кириге алыр каан бажым болду. Совхоз-тун экономиказын көдүрер нити ише багай эвөө кир-килдеп болуп келдим. Ону удузгучулар билер. Чыл-гычылар аразында эки көр-гүзгөдөр дээр совхозтаа

«ХОМУДААЛЫМ ҮЛӨШПЕС АРГАМ ЧОК»

Силерден арга-сүмө айт-рым, дуза дилеп бижип оу-рум. Чылдыңнаа чагыдым алыр солунум-биле, силер-биле хомудалым үлөшпес аргам чок-тур. Бия-Хем-районнуң «Өкө» совхозунда хойжулап ажалдаа чоруп-мен. Өмө ээни-биле хой на-даргаш, беш чыл болдуус. Баштай хураганнар кадарып турдуус. Оон соонда төртүр хой хүдөөн алган бис. Ийи чыл улаштыр бир дугаар төртүр хой кадардымыс. Дүк планын амыр куустей-лис. А хураганын дөт ал-бай бардымыс. Түртүгүн хураганнар шала кошмак болуулаан. Чок болза, чеп-тес, хемчөөр чүвөлөр төртү-тур-дыр. Оон каш коңулар азырап чорда-ла, өлгүлөр каар-дыр. Хоюустун чам-дыны ара салган.

Кызылга лабораторияга хынадырга, хойлар шунту-пробуелдүт болган. Ол аарыг бодумга база халдаан. Хол-бут, чүтөр аарып, ды-ка берт-дир. Ол хоюусту дораан дужаанын бис. Оон база бир дугаар төртүр анык хой хүдөөн алдымыс. Ол хоюустун база хураган чечке алаан бис. Оон чам-дыл кезин база-ла ара сал-

Рынок болаш амыдырал

дарында чылдыңна хей аш-ха-херектин үндүрүп, ча-рыгдан келген бис. Чылдың-на капитал салымчынарга 6-7 миллион рубльды ча-рыгдан келди. Бо чылын 9 миллион амыг рубльды бо-сорулга ажалдаары көр-дүгүн.

Бо чылдың эрткен тос ая-ларында 3950 дөрбелчин метр чурттага шалын ажал-лаа кириген. Чаа түтүн-ган ол бажынарга 76 өгү-лө чурттан эгелзеп берген. Чыл түтүнүгү чедир ажа-лаа 90 квартираны тутташ, ажалдаа кирип деп турар. 1992 чылдың бирги кварталында Кызыл хоорайга ка-йымын-даа сес аал чурт-таар үш бажыны, үшүк квар-талда 60 киши чылда эмедир чегил, 150 киши эмес шилчилген эртин бо-лур полисининаны ажал-лаа кирип көрдүгүн. Бистин ажалдакчыларымыс тадымын ажалдаа хемчөөр талашы-биле ажалга ол-даа болза, ийи болур ужуруг. Бистин ажалдакчыларымыс-тан 159 хире киши чылдың-на Үш-Белдирде болган Со-чиде курорттарга кадыкчы-

Хомудалым үлөшпес аргам чок

Хойнуң эржигилесин база-ла эржигилеп эрттирер каар. Ажаа ай-шаанда ко-шкарлар салбас. Азы кошкар-лар аркан, аарыг болур. Ын-дыг багы кошкарларын чү-е экилген силер дээрге, оон ийи чок-тур дээр. Ын-дыг кошкарларын салгалы чуурук, тас, хемчөөр болу-дур. Ындыг боорга, хой бү-рүлден канчап хураган менди доруктуруп алырды, мынчан?

Оон кадында малчынымыс кадыг чуртуп чүд деп санып азырап кээр даргалар кыгу-с чок. Дус, сүтүгү үргүлүт че-дир экилбес-тир. Сүт 5-6 хонук келбейн баар. Сүрүжү турган, куттуруп алыр сен.

Хураган кажаазын эде-септен, кылып берин көрү-лөп деп ийи чыл дилеп кел-дим. Улаустар чорудуптар бис деп үргүлүт мегелле-бис. Кайымын соонда хураган чылдааны ол. Бо чылын база мегелеп кадылар. Кү-зүн оон мун-не септен тү-дө, шуут олу-п күнү дүш-кен. Ону ол-ла кыштары-биле дугула каан. А* итирп каан мыштары хевээр. Ка-

Хомудалым үлөшпес аргам чок

жар ийленип чыдып алган, зоонетир хандымыс, хана-лары ирик, шараш. Чазым ханазы ийи каттап төкүтү баткан, мынча кылган аттыг болу, карак чаап каан. Хой кажаазы база мындыг байдалда. Дээрини ийи-үш-даа улаа олу-п кези дүштү. Боттарымыс кылдырып чы-дылган, добурак төп туру-вуста ханазы сөктүп бады барды. Экиртер сакан үн-ден ийи чыл эржигилеп кел-дим. Ам-даа сураг. Ам ки-чаар, чылдыңна калбак мыштар кыккан, ортузунга едек уруп ап турдуус. Мындыг боорга дыка берт-дир. Соок, доң кажааларга хураган хамаанч, улуг хойлар безин еке аарып, өлүп турлар мышкарлы. Ын-дыг кажаага хойлар ара са-лып турбайн канчаар.

Мал бажым өстүрер, оон чаш төлүн онта-менди алыр деп солундаа бижип, ра-диога дуюндып, телевизор-га чугаала-ла турар. Кийи оңу дыйнаш, көргөдө, ажаа хейде-ле мушгарал-дыр. Мындыг байдалга турган, чаш малды канчап онча-менди алыр кижи боор мен

Хомудалым үлөшпес аргам чок

Сүт-Хөдө чаа тургустун-ган «Сүмбэр-Уула» холхоз-тун малчынары кышына о-гай эвөө белектенип алган.

Хойжулар Делгер-оол Нина Сарылар боттары-ны кужу-биле белектенип, 16 тоона ситенчи хураганга чадар элестик кыштаанда курдайылаан. Олар Чаг-лак-Дашта кыштаным сеп-тедигин кылган, ашпа-арыгалап алганнар.

Малдын өг-бүлениң 300 беш хоюуна денелги шы-рак. Эрткен чылдыңа деп, олар эки көргүзүлгү болу-рунга илгеп турдулар.

Кийи-оол ХЕРТЕК.

Хомудалым үлөшпес аргам чок

Улут-Хемде «Ак-Тургу-совхозтун хоочун малчыны Онуяла Монушова Седия өрткө чазын төртүр 100 өштөгө оонаштыр 90 аянын менди алган. Районда ол багай эвөө көргүзүг.

Онуяла Монушова чоонто чаа кырган өштүлө-рин күртүгө дужааган, оон орунуга 240 беш аянын хүд-лө алган. Улут-Ховудаа кыштандаа чептес берген. Коладан эки шынарыг си-ген, өсө-даа мал чема чедир-тинген. Кажааларын чылгыттай.

(Бистин көрр.).

Хомудалым үлөшпес аргам чок

Хомудалым үлөшпес аргам чок

Хомудалым үлөшпес аргам чок

Хомудалым үлөшпес аргам чок

Хомудалым үлөшпес аргам чок

Хомудалым үлөшпес аргам чок

Хомудалым үлөшпес аргам чок

Хомудалым үлөшпес аргам чок

Хомудалым үлөшпес аргам чок

Хомудалым үлөшпес аргам чок

